

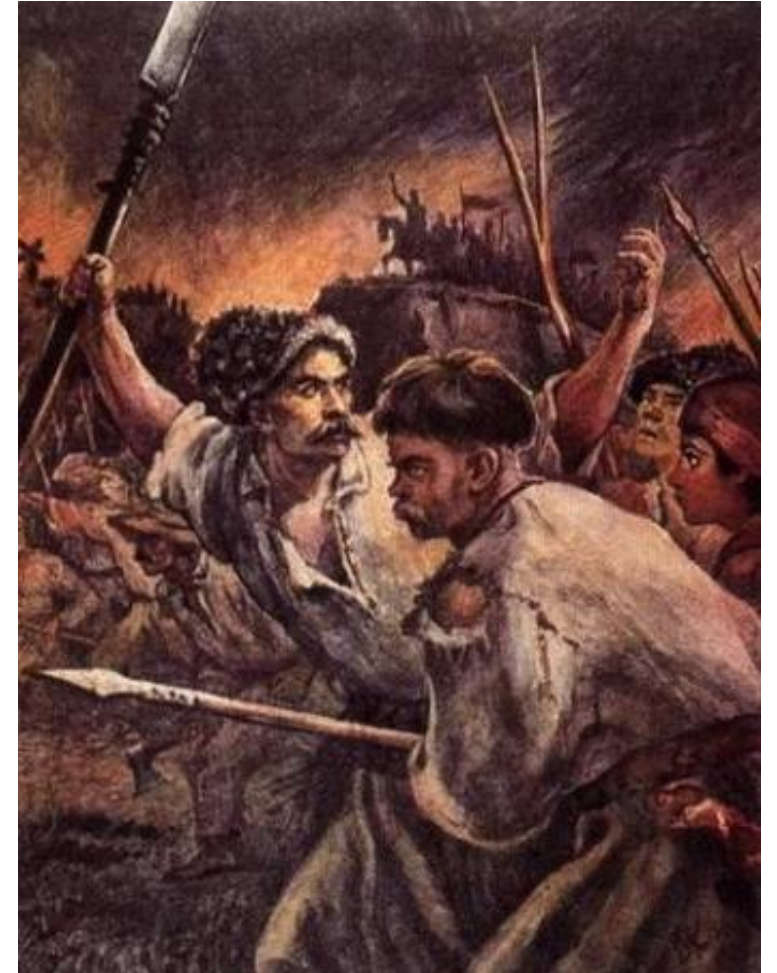
ВИНИКНЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА (XIV – ПОЧ. XVII СТ.)

КОЗАЦЬКО-СЕЛЯНСЬКІ ПОВСТАННЯ

Наприкінці XVI ст. - На початку XVII ст.

- **Наприкінці XVI – на початку XVII ст.** українськими землями прокотилося **дві хвилі активного протесту народних мас** проти існуючих порядків:
- **перша (1591 – 1596)** була порівняно короткою в часі
- **друга (1625 – 1638)** тривалішою.
- **Головною рушійною силою** народних виступів було **козацтво**.
- **ХАРАКТЕР** повстань: **антифеодальні, національно-визвольні**.

Основні причини козацько-селянських повстань:

1. посилення соціально-економічного гноблення, поширення фільваркової системи і кріпацтва; кріпосницького та національного гніту;
2. енергійна експансія шляхти на відносно вільні українські землі, колонізовані «уходниками» та запорожцями; зіткнення інтересів шляхетської та козацької верств;
3. намагання офіційної влади Речі Посполитої взяти під контроль козацтво.
4. Національно-релігійне гноблення, поширення уніатства, переслідування православної церкви

Козацьке повстання під проводом К. КОСИНСЬКОГО (1591 – 1593)

- Було **ПЕРШИМ** великим збройним виступом козацтва за свої соціальні і **СТАНОВІ ПРАВА**.
- Косинський був дрібним шляхтичем з Підляшшя. Його маєток відібрали українські магнати Олександр Вишневецький і Януш Острозький. Він вирішив поквитатися за свою кривду.
- **ТЕРИТОРІЯ:** Поділля, Київщина, Волинь.
- **Учасники:** козаки, селяни-втікачі, міщани.

Козацьке повстання під проводом К. КОСИНСЬКОГО (1591 – 1593)

- **23 січня 1593 р.** повстанці зустрілися з польськими військами під містечком **П'ЯТКОЮ** на Волині.
- Після тижня кривавих боїв було підписано угоду:
 - К. Косинський позбавляється гетьманства;
 - з реєстру виписують тих, хто приєднався до повстання;
 - козаки втратили право самостійно підтримувати дипломатичні зв'язки з іншими державами та здійснювати військові походи.
- **Загинув Косинський у ТРАВНІ 1593 р. ПІД ЧЕРКАСАМИ.**
- Повстання було придушено.

Козацьке повстання під керівництвом С. НАЛИВАЙКА (1594 – 1596)

- Козацьке повстання під керівництвом С. **НАЛИВАЙКА** набуло рис козацької війни, тобто масової збройної боротьби козаків за свої станові інтереси, яка охопила велику територію і призвела до стрімкого зростання рядів повстанців за рахунок покозачення селян і міщан.
- **ТЕРИТОРІЯ:** Брацлавщина, Київщина, Волинь, Білорусь.

Козацьке повстання під керівництвом С. НАЛИВАЙКА (1594 – 1596)

- У лютому 1596 р. проти повстанців виступило в похід велике польсько-литовське військо під командуванням польного гетьмана **Станіслава Жолкевського**. Сили козаків були роз'єднаними.
- Під Білою Церквою, поряд із **УРОЧИЩЕМ ГОСТРИЙ КАМІНЬ**, 3 квітня відбулася **запекла битва козаків з карателями**. Кожна зі сторін зазнала великих втрат.
- Відступаючи; Наливайко **планував перейти** на територію **Московського царства**, але 22-24 травня 1596 р. 6-тисячному війську Жолкевського вдалося оточити **козацький табір, розташований на р. СОЛОНИЦЯ** біля міста Лубни. У ньому закрилися близько 6 тисяч готових до бою козаків, а також кілька тисяч поранених, жінок і дітей. Розпочалася **облога**.

Завершення перших повстань

- Це повстання поставило під загрозу існування польської влади в Україні.
- Придушивши повстання, **ПОЛЬСЬКИЙ СЕИМ** у 1597 р. проголосив козаків ворогами держави і прийняв рішення «випалити їх до останку».
- Після поразки повстань кінця XVI ст. протягом тридцяти років не було великих народних виступів.

БОРОТЬБА КОЗАКІВ З ТАТАРСЬКИМИ І ТУРЕЦЬКИМИ НАПАДНИКАМИ.

- У **1575 р.** козацький гетьман **БОГДАН РУЖИНСЬКИЙ** вирішив відплатити перекопським татарам за пљундрування України. Він пробився із загоном козаків у Крим. Під час походу козаки приступом узяли **Кафу** і звільнили багато полонених.
- **САМІЙЛО КІШКА.** Тисячі українських невільників знемагали від рабської праці в Криму, Туреччині та країнах Сходу. У **1599 р.** поблизу м. **Гезлева** (Козлова). Кішка підняв повстання на галері. Невільники перебили яничарів і щасливо повернулися в Україну. Цей подвиг був оспіваний в історичній думі.

ДІЯЛЬНІСТЬ ГЕТЬМАНА ПЕТРА КОНАШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО

- Діяльність Петра Конашевич-Сагайдачного припадає на т.зв. **ДОБУ ГЕРОЇЧНИХ ПОХОДІВ**.
- Так називають період вдалих морських походів козаків на володіння султанської Туреччини та її васала – Кримського ханства (Кілія, Варна, Трапезунд, Синоп, Стамбул, Кафа) – протягом **ПЕРШИХ ДВОХ ДЕСЯТИЛІТЬ 17 ст.**
- Козаки вирушали у морські походи, щоб здобути **ЗДОБИЧ**, визволити з рабства своїх побратимів та інших невільників.

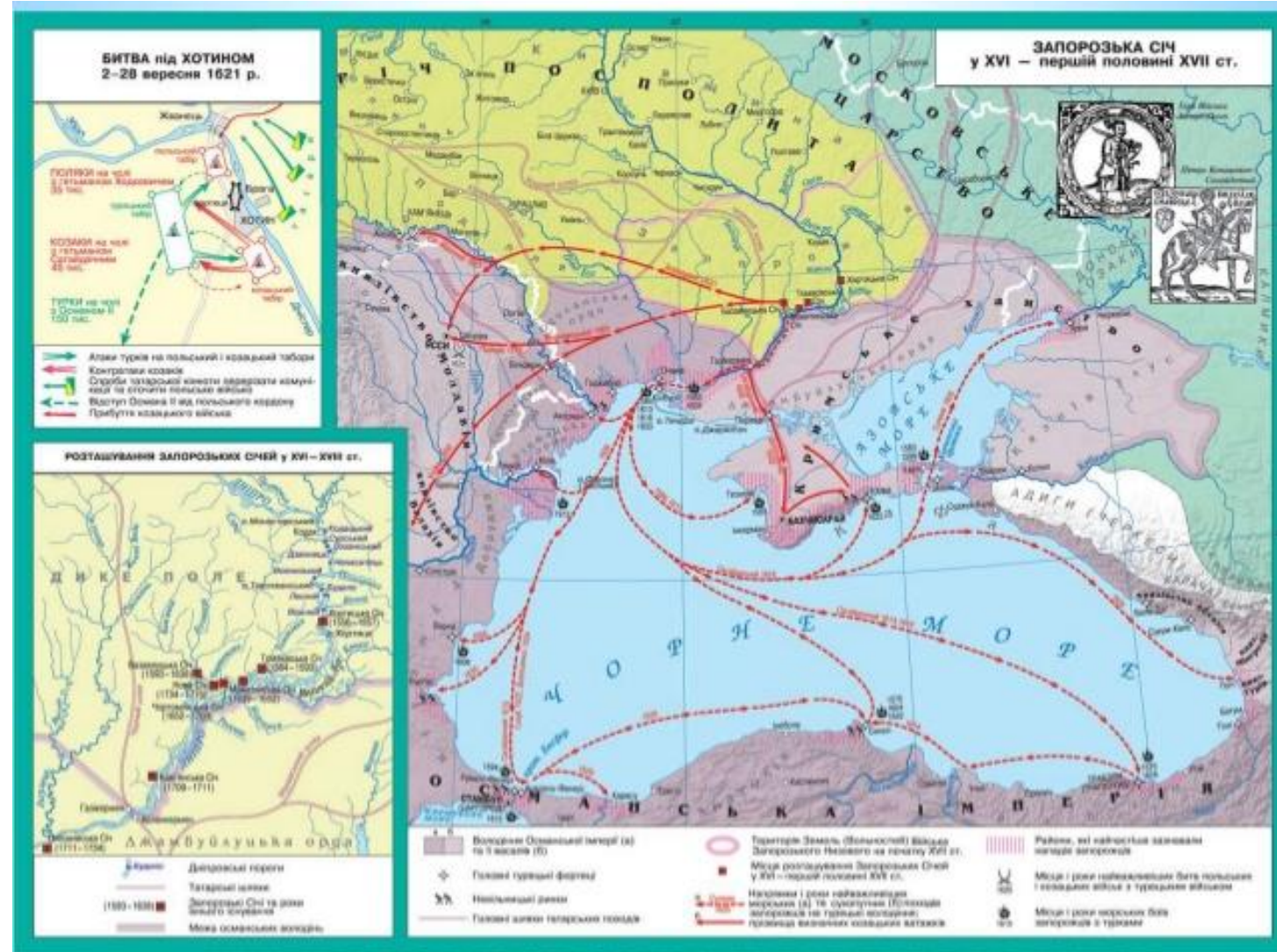
ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

1. Перетворив козацьке військо на регулярне з відповідними дисципліною, навчанням та озброєнням (рушницями).

2. Організував успішні походи козаків проти Османської імперії та Кримського ханства.

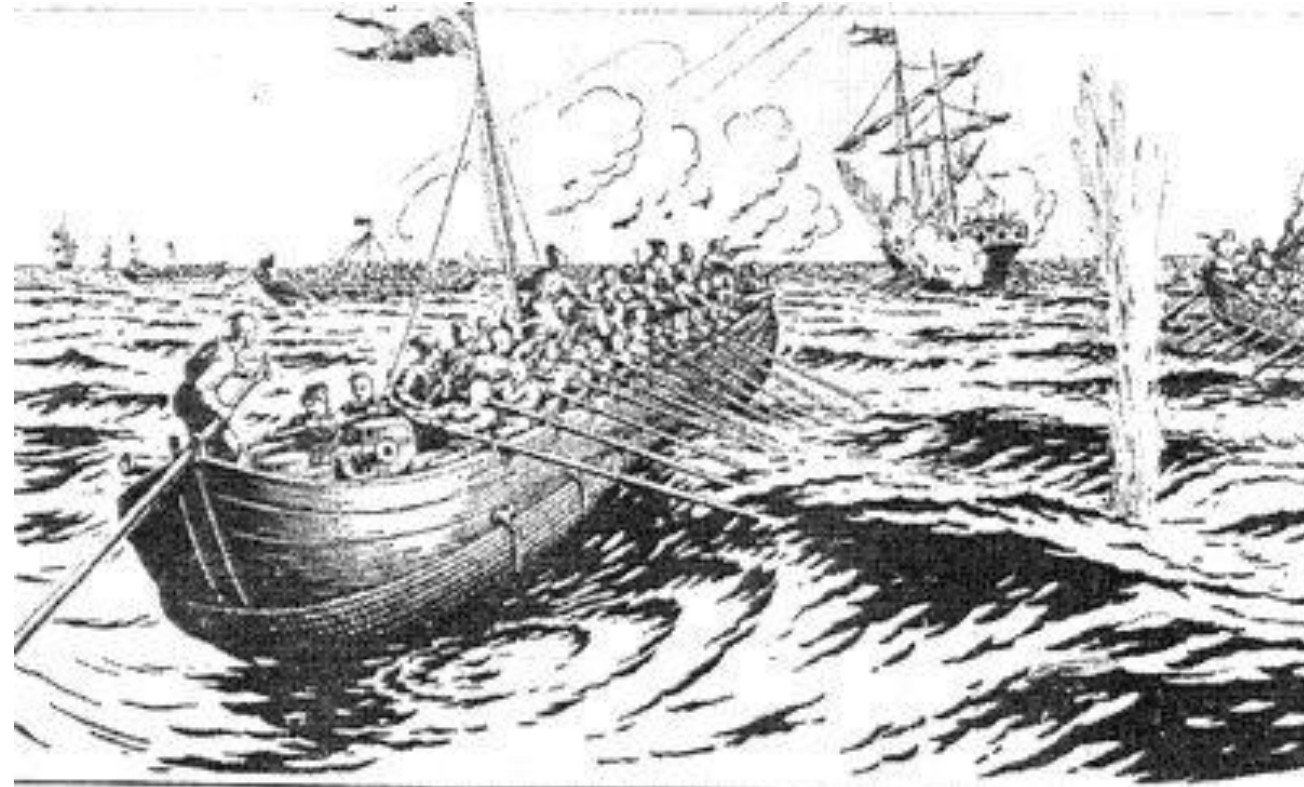
Найвідомішим є похід **1616** р. на КАФУ – найбільший невольничий ринок у Криму; тоді було визволено кілька тисяч бранців.

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

3. Разом із військом брав участь у поході королевича Владислава на **МОСКВУ** в 1618 р.

- Внаслідок походу **1 грудня 1618** р. в с. **ДЕУЛІНІ** підписано **мирну угоду між Московською державою та Річчю Посполитою.**
- За угодою **перемир'я** між двома державами укладалося на **14,5 років;**
- **ПОЛЬЩА** отримала Смоленщину й **ЧЕРНІГОВО-СІВЕРСЬКУ ЗЕМЛЮ.**

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

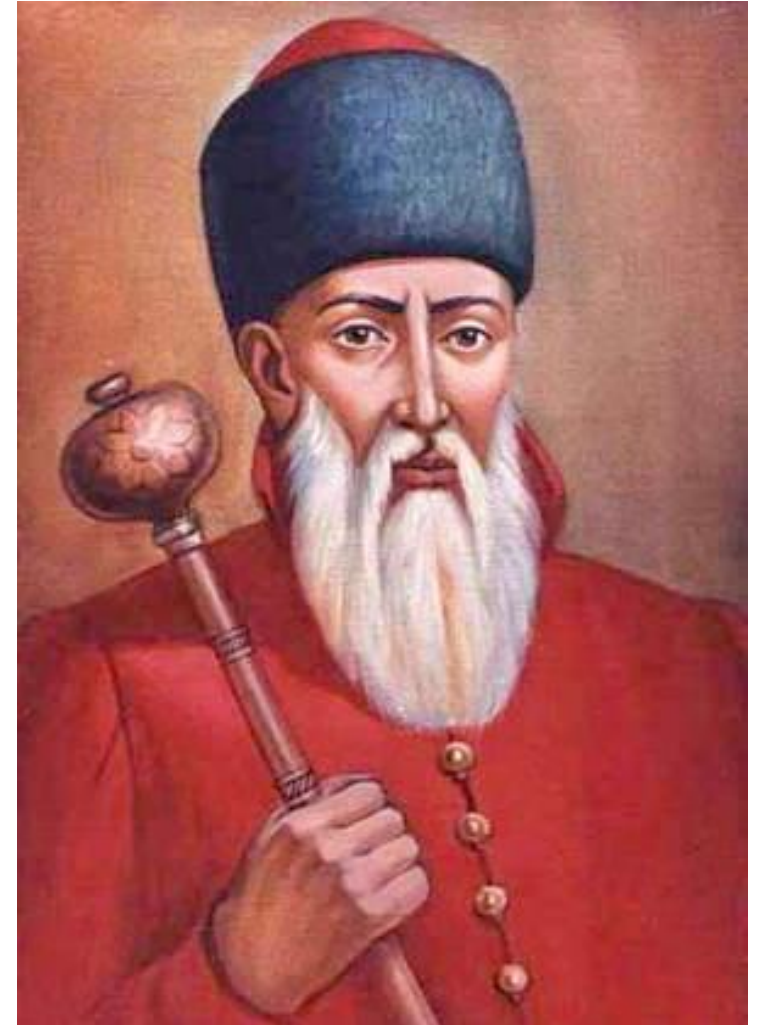
4. У вересні 1620 р. під молдавським селом **ЦЕЦОРОЮ** турецько-татарські сили вщент розгромили 10-тисячне польське військо. Король Сигізмунд III звернувся по допомогу до козаків.

- У **ХОТИНСЬКІЙ ВІЙНІ 1620 – 1621 рр. (ХОТИНСЬКА БИТВА – 1621 р.)** козацьке військо під проводом П. Сагайдачного виступило **на боці Речі Посполитої** і відіграло вирішальну роль у **розгромі турок**;
- 29 вересня 1621 р. між Річчю Посполитою й Туреччиною було укладено мирний договір. За **Хотинським мирним договором**, турки зобов'язувалися не нападати на українські землі, а поляки – зупинити козацькі походи на Туреччину.
- Завдяки Хотинській війні Польща відвернула загрозу втрати чималих територій.

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

1. разом з Військом Запорозьким **вступив у Київське братство**, забезпечивши останньому підтримку.
 2. відстоював права православної церкви; **сприяв відновленню православної ієрархії в Речі Посполитій**;
 3. Заповів великі кошти Львівському, Луцькому і Київському братствам.
- Помер П. Конашевич-Сагайдачний унаслідок поранення під Хотиним у **1622 (21?) р.**

КОЗАЦЬКІ РУХИ 20 – 30-х РОКІВ XVII СТ.

- 1625 р. повстання під проводом **МАРКА ЖМАЙЛА**.

1625 р. повстання під проводом МАРКА ЖМАЙЛА

- **Завершилося підписанням 6 листопада 1625 р. КУРУКІВСЬКОЇ угоди з поляками:**
- Обраний реєстровцями гетьман підлягав затвердженню королем.
- **Козацький реєстр збільшувався з 3 до 6 тисяч.**
- Водночас величезна кількість козаків, які не потрапляли до реєстру, повинні були повернутися під владу своїх панів.
- Козакам заборонялося втручатися у релігійні справи, здійснювати морські походи та мати відносини з іноземними державами.
- Тисяча реєстровців мали постійно бути на Запорозькій Січі, щоб не допускати туди втікачів зі шляхетських маєтків.
- Встановлювався чіткий **устрій реєстрового козацтва за ТЕРИТОРІАЛЬНИМ принципом.**

ПОВСТАННЯ 1630 р. ПІД ПРОВОДОМ ГЕТЬМАНА ТАРАСА ФЕДОРОВИЧА

- **ПОВСТАННЯ 1630 р. ПІД ПРОВОДОМ ГЕТЬМАНА ТАРАСА ФЕДОРОВИЧА (ТРЯСИЛА)** – гетьман низових (нереєстрових) козаків, обраний в 1630 р.
- **15 травня 1630 р.** повстанці розгромили «**ЗОЛОТУ РОТУ**» («**ТАРАСОВА НІЧ**»).
- **8 червня 1630 р.** було підписано **ПЕРЕЯСЛАВСЬКУ УГОДУ**. За нею залишалися в силі статті Куруківської угоди 1625 р. Водночас **реєстр збільшувався з 6 до 8 тисяч**. Нереєстрові козаки повинні були повернутися під владу панів.

ІВАН СУЛИМ

- Щоб перешкодити подальшим повстанням, до **1635 р.** поляки побудували на дніпровських порогах фортецю **КОДАК**.
- **1635 р. (12 серпня)** – загін **ІВАНА СУЛАМИ зруйнував Кодацьку фортецю**. Самого Сулиму старшина видала польському урядові, і його стратили у Варшаві. Кодак було відбудовано.
- У **1635 р.** сейм Речі Посполитої затвердив постанову «**ПРО ПРИПИНЕННЯ КОЗАЦЬКОГО СВАВІЛЛЯ**».

КОЗАЦЬКЕ ПОВСТАННЯ 1637 – 1638 рр.

- **КОЗАЦЬКЕ ПОВСТАННЯ 1637 – 1638 рр. ПАВЛО БУТ (ПАВЛЮК).** Національно-визвольна боротьба в Україні 20-30-х років XVII ст. сягнула своєї вершини під час повстання 1637 – 1638 рр.
- **16 грудня 1637 р. 10-тисячне повстанське військо зазнало поразки** у вирішальному бою з 15-тисячним польським військом під селом **КУМЕЙКАМИ** неподалік Канева.
- **24 грудня на козацькій раді під Боровицею** козаки склали присягу на вірність королю і Речі Посполитій. Від імені переможених її підписав писар **Богдан Хмельницький.**

Я. ОСТРЯНИН Д. ГУНЯ

- Повстанська боротьба в Україні не припинилася. У **1638 р.** її очолив **ЯКІВ ОСТРЯНИН (ОСТРЯНИЦЯ)** – у 1638 р. обраний на Запорозжжі гетьманом. Вогонь повстання швидко охопив Лівобережжя.
- У **квітні** під містом **ГОВТВОЮ** Острянин переміг польське військо, яким командував Станіслав Потоцький – брат М. Потоцького.
- У **травні** повстанське військо зазнало невдачі під під **Жовнином (ЖОВНИНСЬКА БИТВА)**.
- У червні Острянин з частиною козаків покинув жовнинський табір і пробився на територію Московської держави. Сили повстанців було розпорошено.
- Військове керівництво перейшло до рук досвідченого полководця **ДМИТРА ГУНІ**. Однак 7 серпня вони змушені були скласти зброю.

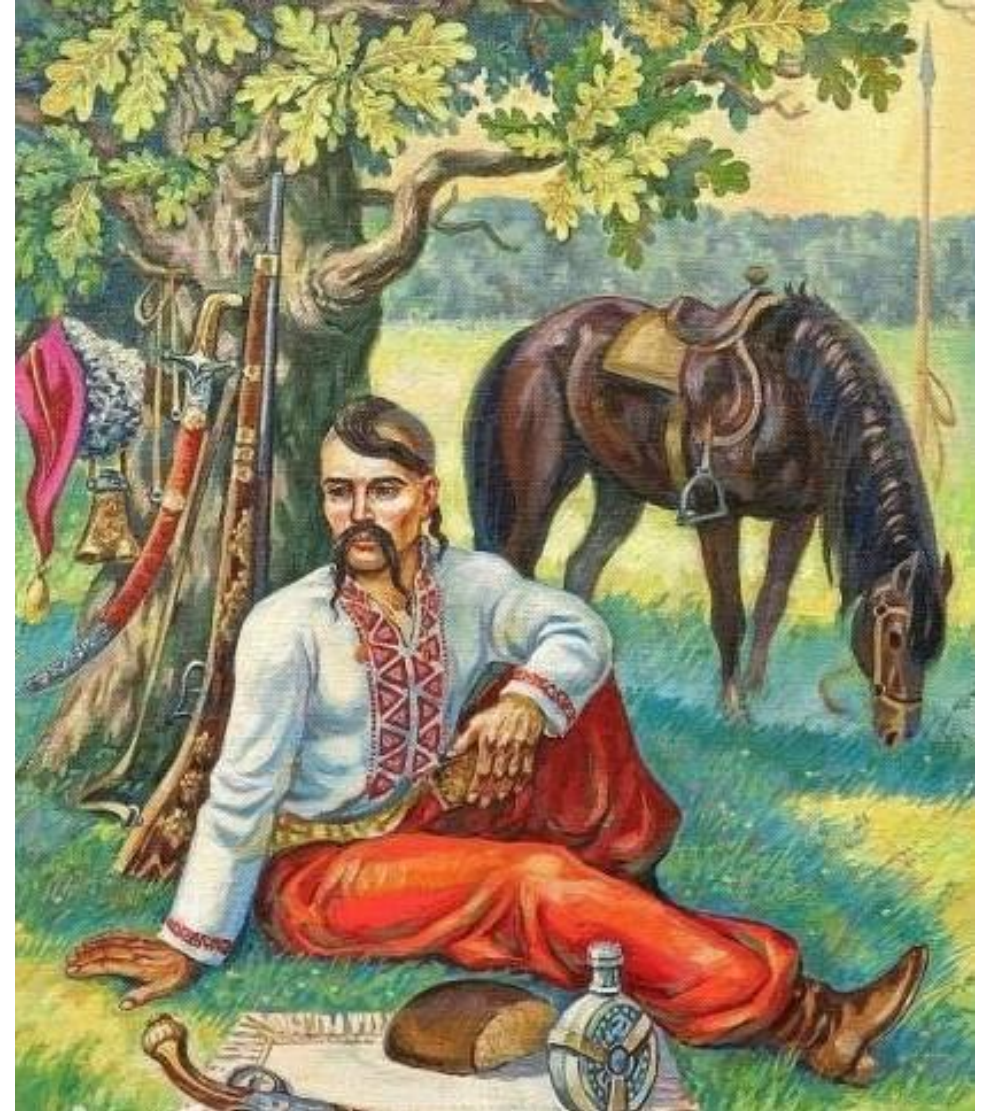
«ОРДИНАЦІЯ ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО»:

- скасовувалося козацьке самоврядування (козацький суд та виборність осавулів і полковників. Вони повинні були призначатися виключно з шляхти)
- число реєстрових козаків обмежувалося 6 тис. особами.
- Козаки мали право селитися в трьох старостах – Черкаському, Чигиринському та Корсунському.
- Замість обраного гетьмана уряд направляв свого комісара. Нереєстрові козаки переходили до стану посполитих.
- Настало **ДЕСЯТИЛІТТЯ «ЗОЛОТОГО СПОКОЮ»** – 1638 – 1648 рр.

ЗНАЧЕННЯ козацьких повстань першої половини XVII ст.

- Боротьба набула національно-визвольного спрямування.
- Козацькі вимоги — захист православ'я, скасування кріпацтва, звільнення від польського панування – об'єднали різні верстви українського населення .
- Козаки стали лідерами національно-визвольного руху.
- Сприяли поширенню ідеї національного визволення, **підготували ґрунт для Національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького**, що розпочалася в 1648 р.

Причини поразок селянсько-козацьких повстань:

1. Стихійність, неорганізованість.
2. Погане озброєння.
3. Локальний (обмежений) характер дій – селяни-повстанці не йшли далі своєї місцевості.
4. Нерідкі протиріччя між реєстровими та нереєстровими козаками; старшина та реєстровці схилилися до переговорів, а не до рішучих воєнних дій.

Наслідки повстань:

- реєстрове козацтво позбавлено самоврядування;
- обмежено територію розселення козаків;
- на території України постійно перебувало польське військо;
- нереєстрові козаки перетворені на кріпаків, посилювався феодалний гніт (збільшились панщина, податки з міст);
- масові втечі населення від польської розправи на територію Росії — на Дон і Слобожанщину.

Тести!!!

